

מאמר ח – אהבת איש ואשתו

-

- א – כוונת המצוה
- ב – כיצד משיגים אהבה זו
- ג – זמנים הראויים להתפתחות האהבה
- ד – אותות ותצאות של האהבה של איש לאשתו
- ה – עצות להינצל מן המכשולים
- ו – השפעת אדם זר על אהבה זו
- ז – ממה שיש לזהר באהבה זו
- ח – נגד המזלזלים באהבה זו
- ט – אהבת אשה לבעלה
- י – אותות האהבה של אשה לבעלה

אמרו חז"ל: "האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו, עליו הכתוב אומר 'וידעת כי שלום נוך' " (יבמות סב):
"רבי חייא הוה מצערא ליה דביתהו. (אשתו היתה מצערת אותו. אעפ"כ) כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. אמר ליה רב 'והא קא מצערא ליה למר?' אמר ליה 'דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא' (יבמות סג).

*

פרק א' – כוונת המצוה

לאהוב בני המשפחה כי ה' ציוה על כך בעל התניא (דף ק"ד) מחנך אותנו מה צריך להיות הכח המניע לאהבת האיש את אשתו: "ולא יהיה בית ישראל כעובדי עו"ג (=גוים) דזנין ומפרנסין ומוקרין לנשייהו ובנייהו מאהבה, כי 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ' (שמו"ב ז, כג) כתיב, דהיינו שגם בעניני 'ארץ' (=ארציות וגשמיות) לא יפרדו מאחד האמת ח"ו (=כלומר הקב"ה) להעיד עדות שקר ח"ו בקריאת שמע ערב ובקר בעינים סגורות 'ה' אחד' בארבע רוחות ובשמים ממעל ובארץ מתחת (=כלומר, היאך אפשר לאהוב שום דבר חוץ ממנו ית'?)... אך בזאת יאות לנו, בהיות כל עסקנו במילי דעלמא לא לגרמייהו, כי אם להחיות נפשות חלקי אלקות, ולמלאות מחסוריהם בחסד חנם, שבזה אנו מדמים הצורה ליוצרה (=כלומר בזה אנו מקיימים להדבק בדרכיו, ע"פ רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ו) ה' אחד אשר חסד אל כל היום, חסד של אמת להחיות העולם ומלואו בכל רגע ורגע. רק שאשתו ובניו של אדם קודמים לכל, על פי התורה" עכ"ל.

זאת אומרת, מה שהאדם אוהב את אשתו ובניו ביתו זה לא מפני עצמותם, ולא היה בא לזה אילולא דברי התורה שצוותה על כך. ואנו נסתייע בדברי רש"ר הירש על פסוק "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) שבעצם צריכים לאהוב את כל מעשי ידיו של הקב"ה, אלא אנו אוהבים בעוצמה יתרה את המעגל הקרוב אלינו יותר, כלומר בני משפחתנו. וקצת פחות מזה אנו אוהבים את הרחוקים קצת כמו משפחה רחוקה ושכנים. ובאהבה פחות מכך אנו אוהבים את בני עירנו. ובפחות מכך את בני ארצנו וכיו"ב. והכל נכלל באהבה מפני שה' ברא אותם.

סיבה ראשונה לאהבה זו

בסיס זה כתב ג"כ מהר"ל: "מי שהוא אוהב השי"ת, אוהב את הבריות שהם ברואיו" (על אבות פ"א יהושע בן פרחיה, דף ל"ח, וכן במשנתו של הלל, סוף דף מ"ז). ממילא אין אהבה זו דבר נוסף על אהבת ה', אלא היא תוצאה ממנה וסעיף ממנה.

ועוד נבין בזה כי גם כאשר האדם צריך להציג פנים של זעם, בין כלפי אשתו או כלפי בניו (הל' דעות לרמב"ם, פ"ב ה"ג) אין בכך סתירה לאהבה זו, כי הוא מוכיח אותם מפני שאוהב אותם (וכמו שנכתוב להלן בענין פנחס, בשער הקנאות). ועוד קיצוני מזה, כאשר נהרוג את עמלק גם זו היא תוצאה של

אהבתנו אותם, שמונעים מהם מלהרוס את העולם, אשר בעצם פנימיות נפשו זו היא טובתם ושמתם נשמתם בהריגה זו, ובעולם האמת הם יודו לנו על כך.

סיבה שניה לאהבה זו

יחס של אהבה לאשתו, מפני סיבות של סודות התורה בעלי פנימיות התורה יודעים שהאשה מסמלת את השכינה שבבית. בספר הזוהר (ח"ג דף ז.ז.) נאמר לנו: "בשעתא דאזדווג בבת זוגיה באחדותא בחדוותא ברעותא ויפיק מניה ומנוקביה בן ובת, וכדין הוא בר נש שלים כגוונא דלעילא, ואשלים הוא לתתא כגוונא דשמא קדישא עלאה וכדין אתקרי שמא קדישא עלאה עליה". זאת אומרת שהאדם צריך להכין את עצמו להיות בדוגמא של מעלה. 1

1 הערה: המקובלים לימדו אותנו שכל מעשינו בעוה"ז הם מכוונים מול העולם העליון של הספירות, ואין לך מעשה גדול או קטן שאינו משפיע על מערכת כלל-העולמות (וזוהי גדלותם של ישראל בלבד, כמ"ש "נפש החיים", שער א' פ"ד). כך רמח"ל ב"דעת תבונות" (פסקא קכ"ד ועיי"ש בהערה 228 של ר"ח פרידלנדר) השוה את העולמות למערכת "אורלוגין", כלומר שעון בעל קפיצים ואבזרים מרובים המכוונים אלו מול אלו, וכאשר נע הקטן זה מתניע גם את הגדול. כלומר מעשה "פעוט" בעוה"ז נותן אותות רבות בספירות מעלה. ואף שלא כל רבני ישראל חינוכו את תלמידיהם להלך מחשבה כזו, העיר המקובל ר"מ אבן-גבאי ("עבודת הקודש", ח"ב פ"ג) שאין אומרים למי שלא זכה לראות את המאורות שיברך על המאורות. כלומר מי שמשום מה לא זכה ללמוד אצל גדולי הקבלה, הוא לא יוכל לחוות דעה בענינים אלו. ואע"פ שיש הסבורים שאין לגלות סוד זה לפשוטי עם, הנה דברי "בן איש חי" (שנה א', סוף פ' מקץ) לנגדם, שכתב כוונות האריז"ל להשראת ההוד העליון על האדם וסיים "וזה שכתבנו, כל אדם יכול לכוון בזה". ע"כ ההערה.

יחס בין ה' וישראל כיחס של חתן לכלה

מצאנו פעמים רבות תיאור היחס מה בין הקב"ה וישראל שהם כמו חתן וכלה (עיין פסחים פז. אודות ספר הושע). ספר שיר השירים שנקרא "קדש קדשים" הוא רמז לזה. "בעשר מקומות נקראו ישראל 'כלה' (שהש"ר, ד'). וכך כותב "צורר המור" (פירוש לשיר השירים שכתב בעל "נתיבות למשפט") בהקדמתו: "נתייסד השיר הזה במשל איש ואשה... להורות לנו אהבת ה' אותנו... וכמשוש חתן על כלה ישיש עלינו כשנהיה מתיחדים באהבתו... והכניס דברים גבוהים מעל גבוהים בשיר זה להיות כי אלוהים עשה את האדם ישר, וכל מעשיו היו בקדושה ובטהרה בביטול כל גשמיות, עד שאמרו חז"ל על זה 'איש ואשה שכינה ביניהם' (סוטה יז)... ולא היה להם (לקדמונינו) שום תאוה גשמית עד שפלטו בן ליש... כשהלכה (אשתו) ממנו בכה על מצוה דאזיל מיניה (סנהדרין יט): (ולא על עצם הענין שמפסיד את אשתו) וכיון שהיו עושים הכל בקדושה ובטהרה, היו ממשילים (משל) מקדושה לקדושה (כדרך) שהיו ממשילים האכילה באוכלי משולחן ה', ונאמר 'כי בוועליך עושיך ה' צבאות שמו' (ישעיה נד, ה) כי הכל היה בקדושה. ולא ניתנה תאוה גשמית רק להיות לסיוע ולסעד להטוב ולהקדושה... ובעונותינו הרבים הרשיעו אנשים עד שנשארו (להם) דברי שיר השירים כאילו הוא הלבוש החיצוני בלבד) רק על תאוה חומרית בלבד, וכאילו לא נבראו אלא לזה, כיצירת הבהמות, והמה מתלכלכים ומזהמים עצמם בתאותם יותר מהבהמות... וממאסים במעשיהם יופי המשל והנמשל" עכ"ל. וכתב על רעיון זה "בן איש חי" (שנה ב', תחילת פרשת שמיני) כיצד האיש והאשה המזדווגים הם דוגמא של הספירות העליונות. וכן עיין "עיון יעקב" (על עין יעקב, סוטה דף ג: ד"ה וכיון שחטאו) "כי כמו שהעוסק במצוות פרו ורבו בהיתר עם אשתו, גורם לשכינה שתשרה בישראל".

ולכן המקובל הגדול ר"מ קורדוברו כתב ("תומר דבורה", פרק ששי) "לצורך אשתו יעורר יצרו בנחת... כגון להלבישה, לתקן לה בית, ויאמר 'בזה שאני מלבישה אני מתקן השכינה'... לפיכך כל תיקוני הבית הם תיקוני השכינה... לפיכך לא יכוין האדם בו שום הנאה של כלום, אלא כשאשתו מתנאה לפניו בדירה נאה יכוין לתיקוני שכינה" עכ"ל.

ידענו שהאריז"ל למד אצל רמ"ק (הרי הוא קורא לו "מורינו" ב"שער מאמרי רשב"י" בדפו"ח עמ' צח, קעג, רצא) ושמא מששמע כזאת מרבו לכן אף הוא נהג "שלא היה חושש בעצמו להתכבד במלבושים נאים

יותר מדאי, גם במאכלו היה אוכל דבר מועט מאד. אבל במלבושי אשתו היה זהיר מאד לכבדה ולהלבישה, והיה מפיק כל רצונה, אף אם לא היתה ידו משגת כל כך" ("שער המצוות", תחילת פ' עקב).

סיבה שלישית לאהבה זו

"ואהבת לרעך כמוך" אפשר לקיים רק בענינים בין איש לאשתו יש לנו קושי גדול לקיים "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) כי כיצד אפשר לקיים דברי רמח"ל (מסילת ישרים, פ"א בענין איסור נקימה) "ואהבת לרעך כמוך, כמוך בלי שום הפרש, כמוך בלי חילוקים, בלי תחבולות ומזימות, כמוך ממש"? ושוא נוכל לקיים מצוה זו איש איש באשתו. כי ר"ח ויטאל כותב (ספר הליקוטים, פ' עקב, הפירוש הראשון לפסוק 'ויענך') "כי לא המדרש הוא העיקר כי אם המעשה. וע"י האשה יכול האדם לקיים כל המצוות, חיי עוה"ז ועוה"ב... כי בזכות שנשא אשה לבד מוחלין לו על כל עונותיו (יבמות סג:). (אם חזר בתשובה) מלבד שמציל עצמו מן החטא (שם)... ומלבד זה באמצעות האשה והכוונה (שעל ידה) שיקיים כל המצוות, שאם יאהב אותה כגופו יקיים מצות 'ואהבת לרעך כמוך' ששם נכלל כל התורה (כמבואר בשבת לא. 'כל התורה על רגל אחת') עכ"ל.

וכמה טרח רמב"ן (ויקרא יט, יח) לבאר כיצד אפשר לקיים מצוה זו. וגם כאשר חז"ל (סנהדרין מה). דרשו שיש להרוג את הרוגי בית דין במיתה רחמנית, כי כתוב 'ואהבת לרעך כמוך' בארו שם התוספות ד"ה ברור לו מיתה יפה, "משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים, דחייך קודמים". הרי שחז"ל הבינו כי בזמן שהאדם חי עלי אדמות, קשה לקיים המצוה כפשוטה. ומה שכתב ר"ח ויטאל (מובא לעיל) מעין זה כתב "ראשית חכמה" (שער אהבה, פ"ד). והנה זו היא גמרא ערוכה בנדה (יז). "אסור לקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה אמרה 'ואהבת לרעך כמוך'!" עכ"ל.

זאת היא נוסח הברכה תחת החופה "שמח תשמח ריעים אהובים" (כתובות ה). ופרש רש"י "החתן והכלה שהן ריעים האוהבים זה את זה".

פרק ב' - כיצד משיגים אהבה זו?

יש כאן בעיה גדולה. אמנם בשאר המצוות שהן למעשה ובפועל, אפשר לצוות על האדם לעשות או להמנע. אבל הרגשה שבלב הא כיצד יכול האדם להנהיג את תגובות לבו ומחשבותיו? או שיש סיבות המצדיקות קיום האהבה בינו לבנינה, או שחסרות הסיבות במצב של אדם מסוים זה. אמנם הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ב ה"ב) חייך שבדרך ההתבוננות ודאי אפשר לו לאדם להגיע לידי אהבה, באומרו "והיאך היא הדרך לאהבתו?" כלומר יש בודאי דרך.

איש ואשה הם שותפים בנפש אחת

הסיבה הראשית מדוע האדם חייב לאהוב את אשתו היא מפני שבאמת היא והוא מאוחדים בנשמה אחת. אמנם הם מחולקים בשני גופות שונים, אבל זה דומה לחילוק אצבעות היד אשר נשמה אחת מחיה את כולן. ואם תכאב לו באצבע פלונית, חשה בכך כל שאר היד. וכך כותב "חתם סופר" (סוף חידושי גיטין): "כי דבקות הזווג הוא קשירת נפשם העליונה, שהרי כן נבראו תחילה, גוף אחד דו-פרצופים (עירובין יח). ולא היה להם כי אם רוח אחת, וגם אחר היפרדם כך היה, ורוח אלוקים עליון שופע על שניהם כאחד, והיא דבקות אהבתם אמתית".

מקור לדבריו יש בזהר (ח"ג דף מג:): "כל רוחין דעלמא כלילין דכר ונוקבא. וכד נפקין דכר ונוקבא נפקין, ולבתר (=כאשר נולדים בעוה"ז) מתפרשן באורחיהו (=הולכים כל אחד מהם בדרך לעצמו). אי זכי בר נש לבתר, מזדווגי כחדא, והיינו בת זוגו, ומתחברן בזווגא חד בכולא, רוחא וגופא" (וכן הוא בח"א דף פה:). כלומר, שני חצאי הרוח הלכו בנפרד, ואח"כ מתחברים יחד שני החצאים כאשר הם איש ואשה יחד.

חז"ל השתמשו בעקרון זה כאשר התירו לאיש לקרוא ק"ש במטה אחת עם אשתו כי "אשתו כגופו" (ברכות כד). כן השתמשו בעקרון זה לפסול את עדותו של זכריה בן הקצב שנשבע על אשתו השבויה "המעון הזה, לא זזה ידה מתוך ידי" (ושמר עליה) ודחו דבריו "אין אדם מעיד על עצמו!" (כתובות כז:).

הרי שהיא נקראת "עצמו". וכן הרי יש איסור לפדות את השבויים יתר על כדי דמיהם, ואעפ"כ התירו התוספות (בגיטין מה.) לפדות את אשתו בכל מחיר שירצו, כי "אשתו כגופו" וכל אשר לאדם יתן בעד נפשו. וכן לעניני תשלום קנס על בושת אשתו, הוא המקבל כסף שמשלמים כי זה כאילו ביישו אותו (כתובות סו.).

בספר "חרדים" (תחילת פ"ד, מ"ע מהתורה התלויות בפה וקנה) חידש נימוק: "וכן האיש חייב בכבוד חמיו וחמותו, וטעמא משום דאיש ואשתו כחד גופא חשיבי, ואב ואם של זה כאב ואם של זה". ועוד חזר על כך (תחילת פ"ה, מ"ע מהתורה התלויות בידיים ובכל הגוף) "וכיון דאשה ובעלה כחד גופא חשיבי, חמיו וחמותו של איש כאביו ואמו דמו, וחייב בכבודם. וחמיה וחמותה של אשה כאביה ואמה דמו... ונראה דהוא הדין לענין כבוד התלוי במעשה, דאין לחלק" עכ"ל.

כך כותב המקובל ר"א מאיזמיר ב"שבט מוסר": (פרק כ"ד) "צריך שיהיו נחשבים כאילו היא הוא, והוא היא" עכ"ל.

האשה נבראת מן גופו של האיש יש לכך גם הסבר הגיוני. כתב ר"י אברבנאל (בראשית ב, כא) "והנה ראה ה' לברוא את האשה מצלע האדם ולא עשאה בפני עצמה כנקבות שאר הבעלי חיים, לפי שנקבותיהם אינן מתחברות לזכרים אלא לענין המשגל בלבד, להיותן (באופן כללי) נפרדות מהזכרים ודבר אין להן עמהם. אמנם נקבות האדם הוצרכה להיות לו עזר בעשיית צרכיו ומזונותיו ועניני ביתו... ובעבור זה הוצרך להיותה חלק מגופו כי החלק יתחבר לכל, ותאהב אותו ותגן בעדו. ולכן לקח ה' אחת מצלעותיו של אדם ומזה עשה בנין האשה" עכ"ל.

דומה לכך כתה הראב"ד (הקדמה ל"בעלי הנפש"): "ואמר 'לא טוב היות האדם לבדו' כלומר כמו הבהמה, שאין הבהמה (הנקבה) מתיחדת אל (להיות אך ורק שייכת לאותו) הזכר (לכן ה' הוציא את הצלע ממש ממנו)... ועל כן ראוי האדם לאהוב את אשתו כגופו (יבמות סב:) ולרחם עליה ולשומרה כאשר ישמור אדם אחד מאבריו (!) וכן היא חייבת לעובדו ולאהוב אותו כנפשה, כי ממנו נלקחה" עכ"ל.

ושמא משום זה אמרו חז"ל "כל מי שאין לו אשה אינו אדם" (יבמות סג.) כי ע"פ הזוהר הוא "פלג גופא" כלומר חסרה לו אבר הכי חיוני לו, ואין לו צורת "אדם".

עצה שניה לעורר את האהבה

חז"ל הגדירו בפשטות: "כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חומה, בלא שלום" (יבמות סב:).

הכרת טובה

ואמרו: "אעשה לו עזר כנגדו", במה אשה עוזרתו לאדם? אדם מביא חטין (מהשוק), חטין כוסס? (אלא אשתו אופה לו לחמו). (מביא) פשתן, פשתן לובש? (אלא היא מכינה לו בגדיו). לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו? (יבמות סג.) ובספר "מאורות הגדולים" (להרב זייצ'יק, דף צ"ה) מספר שהרש"ז מקעלם כשהיה נכנס לביתו אחרי תפילת ליל שבת היה נעמד ליד פתח הדירה ומתבונן ביופי סידור השולחן ונקיון הבית, כדי לגמול לאשתו בהכרת טובה על הטרחה המרובה שהשקיעה בכך.

וע"י זה אנו מבינים פסוק "עולם חסד יבנה" (תהלים פט, ג) כי כל עוד האדם הוא רווק, הנה הוא מתפרנס רק לעצמו וצריך להרויח רק סכום מועט להוצאותיו. אבל מיד בנישואיו הרי הוא משועבד גם לאשתו וצריך לעמול גם לפרנס אותה. וגם היא שעד כה היתה מכינה מזון רק לעצמה, מהיום והלאה היא צריכה לעמול גם עבור שניהם. זאת אומרת כל מעשה ומעשה שיעשו יהיה למען חשבון משותף, ובזה יצאו מן האנוכיות שלהם. יתרה מזאת, ודאי כי כל אדם רוצה ילדים. אבל ההתאמצות הגדולה שיש בגידולם, הטיפול היומי-יומי בדברים קטנים וילדותיים, אינם לפי כוחו של הגבר. אין לו סבלנות לכך, ומבלעדי אשתו הוא היה מחוסר עצה כיצד לעשות. גם העיסוק בצרכי הבית הם למעלה מכוחותיו (ולכן במצרים העבידו את הגברים בפרך, שאלצו אותם לעשות מלאכת הנשים כמ"ש במדרש (שמו"ר פ"א, "שהיו

מחליפים מלאכת אנשים לנשים, ומלאכת נשים לאנשים") והיא לגמרי לא לפי יכולתם הפסיכולוגית. כי ראינו "גננת" לילדים בני שנתיים, אבל לא "גנן".

אמרו גדולי המוסר שעל האדם להתבונן תמיד כיצד היה מצבו אילולא העזרה שה' השפיע עליו; אילו היה עוור או חרש או אלם או משותק רגלים או ידים וכיו"ב, ואז ידע להכיר טובה על מה שה' השפיע לו. (כמו שאמר אחיו של מהר"ל ב"ספר הטיול", האדם הוא "עשיר" כאשר יש לו "עשי"ר" (בראשי תיבות: עיניים, שיניים, ידים, רגלים). לכן הטוב הוא שהאדם יתבונן איך היה מצבו "חושך לו" אם היה מחוסר אשה. "כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו... עולם חושך בעדו... פסיעותיו מתקצרות... עצתו נופלת" (סנהדרין כב.). בעת שהאיש והאשה מריבים זע"ז הם שוכחים את האושר הגדול שיש להם זע"ז, ואילו היו מתבוננים במאמר חז"ל הנ"ל היו מיישבים את דעתם. למה הדבר דומה? האדם שכואב לו ראשו והוא מתרוצץ מן פינה לפינה. אבל הוא שוכח באותו רגע שהרי שאר רמ"ז אבריו שבגופו הם בריאים וטובים. יש בן אדם המתלונן וזועק (יתר על המדה) על ליקוי באחד מתוך רמ"ח אבריו, והרי זה מראה על חוסר שיקול וחוסר דעת. כך אמרו בעלי המוסר. כן בענין איש ואשה, לפעמים יש תלונה מסוימת זע"ז. אבל כיצד הם ישכחו את הטובות המרובות השגורות בשאר עניניהם, וגם ישכחו שבנידון זה גופא "תמיד היה בסדר", ורק באופן ארעי ומקרי היה כשלון חד-פעמי. "על מה חרי האף הגדול הזה?"

יש להגזים בשבח האשה

התורה מחנכת את האדם לבל יסמוך על שיפוטו אלא יעריך את אשתו בהגזמה של שבח, כפי שהתורה דורשת ממנו. פלא הוא, אבל כך לשון הזוהר (ח"א דף מט:): "חמי כמה בסימין אינון מילין, כמה מלי דרחימותא אינון, עצם מעצמי ובשר מבשרי, בגין לאחזאה לה דאינון חד, ולא אית פירודא ביניהו בכולא. השתא שרי לשבחא לה 'לזאת יקרא אשה', דא היא דלא ישתכח כוותה, די היא יקרא דביתא. כלהון נשין גבה כקופא בפני בני נשא" עכ"ל. אופן גוזמא זאת מבואר גם בגמרא בכתובות (טז:): מה שמשוררים לפני הכלה "כלה נאה וחסודה" אף שלפעמים היא בעלת מום, עונה מהרש"א: "זה שראה ונשא אותה, ודאי גם (אפילו) אם יש בה מום היא נושאת חן בעיניו... ואין זה שקר כיון דבעיניו (של החתן) המקח טוב". והמלבי"ם מבאר במק"א מה ההבדל בין "יופיל" ל"חן", כי הראשון מתאר דבר מסוים, והשני הוא ללא נתינת טעם, כמו "מצא חן" של נח וחו"ל דרשו אותו לגנאי. ולכן אמרו ג"כ על אסתר המלכה "ירקרקת היתה" כי כתוב רק "נשאה חן וחסד לפניו". בסיכום, אותו חן שהיה לאשתו של אדם בעת נישואיה היה ללא הסבר; יחנך האדם עצמו להמשיך כך בשאר ימות חייו. ובספר של"ה (סוף פ' במדבר) משווה אהבת ה' לישראל כמו אהבת האיש לאשתו. אע"פ שלפעמים היא מנוולת והבית אינה מסודרת והמטות אינן מוצעות, עדיין הבעל משבח את אשתו בהיותו בשוק ומסתיר קלקוליה. כן נוהג ה' המכריז על ישראל "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך" (ירמיה ב, ב). על כל האדם להיזכר כיצד רדף להשיג אהבת בת-זוגו בטרם היא הסכימה וניאותה להנשא לו, וייכלם לבגוד עכשיו בתקוותיה הראשונות.

פרק ג' - זמנים הראויים להתפתחות האהבה

אפילו בזמן שהיא נדה

כשמגיעה שבת יש להוסיף באהבה שבין איש לאשתו. כך לשון תיקוני זהר (מה' גר"א דף סד:): "ואם אית לון שלמא בכל שית יומין דחול, יעבדון תוספת בשבתא בפיוסא דא לדא ברחימו סגי... בתוספת מילין דפיוסא". ולכאורה כיון שכוונת הזוהר בענין כבוד השבת, יש להוסיף מלים של פיוס אפילו בעת שהיא נדה (רק שלא יהיו דבורי קלות ראש, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' קצ"ה סעיף א') וכך אמרו בתוספות (יבמות סב: ד"ה חייב אדם) שר"ת פירש אפילו באשתו נדה יפקדנה בשאר דברים. והנה בעירובין (סג:) גערו חז"ל במי שיישן בקילעא שאיש ואשה שרויין בה (ע"פ מקרא: "נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה") וזאת אפילו כאשר היא נדה, והוא מפני השיחות הנ"ל. כך כתב שו"ת מהר"ם לובלין (סי' נ"ג) "משום דאין הבעילה בלבד היא מצוה, אלא כל מיני קריבות שאדם משמח בהם את אשתו הוי מצוה".

זמן סכנה לשלום בית בערבי שבתות

מפורסם הדבר שבערבי שבתות הזמן ההוא מסוגל מאד למריבות בין איש לאשתו. חוץ מהטעם הפשטי כי יש לחץ בסידורי נקוי הבית וההכנות לשבת, יש גם טעם ע"פ סוד. בספר השל"ה (תחילת מסכת שבת ס"ק ד', ח"ב דף צ"ה על ענין פינוי קורי עכביש מהבית, כתב:): "כי מלכות נקראת בית כמבואר בספרי הקבלה

שעליה נאמר 'כשושנה בין החוחים' (שה"ש ב, ב) ש'סביב רשעים יתהלכו' (תהלים יב, ט) והוא סוד הקליפות שרצונם למנוע שלום בית, והם המה העכביש שצריך לפנותם מהבית, שהוא סוד 'להעביר גלולים מן הארץ' (סוף תפילת עלינו)... בפרט ביום השבת שהוא סוד מדת "מלכות", אשר על כן נקראת 'שבת מלכתא' "עכ"ל.

שהמחלוקת מתרבה דוקא בערב שבת מבואר בגיטין (נב). "הנהו בי תרי דאיגרי בהו שטן דכל בי שמשי (ערב שבת) הוו קא מינצו בהדי הדדי. איקלע ר' מאיר להתם. עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא. שמעיה (לשטן) דקאמר: ווי דאפקיה ר' מאיר לההוא גברא מביתיה!" (כלומר בג' פעמים הוא חזקה, ונעקר ס"א ממקומו). הרי שכאשר הקדושה מתרבה בבוא השבת, "את זה לעומת זה" גם הטומאה מרימה ראש.

שמה לכן כתב הב"ח (לאו"ח סי' ר"פ) "להראות תוספת חבה ואהבה עם זוגתו, ואין צריך לומר שלא ירגיל שום קטטה מערב שבת. ואם היה לו איזה קטט שיפייסנה מקודם שנכנס שבת וז"ש 'ויהא זהיר לקיים עונתו'. דזהירות הוא קודם המעשה ורצה לומר בזהירות זה שירדוף בינו לבינה אהבה ואהבה כל ערב שבת, כדי שלא יגיע שום ביטול לעונת שבת. ולכן הביא מאמר זה (של ר' יהודה חתניה דר' ינאי, כתובות סב:) וסימנא דעמודא דנורא מקמי שבא לביתו דהוא סימן להתפשטות אור וקדושת השכינה שתהא מתייחדת לליל שבת ומזדווגת בהקב"ה" עכ"ל. וראה "עיון יעקב" ל"עין יעקב" (על סוטה ג: ד"ה וכיון שחטאו) "כי כמו שהעוסק במצות פרו ורבו בהיתר עם אשתו גורם לשכינה שתשרה בישראל".

לפני עונה

עוד זמן שראוי להוסיף מאד באהבה בין איש לאשתו, הוא לפני העונה. הנה בנדרים (כ:) מנו חז"ל בני ט' מדות שהם דומים למזורים. אחד מהם הוא "בני שנואה" ואין הכוונה "שנואה" ממש כי כתב שם "שיטה מקובצת": "... אפילו בא עליה בלי פיוס... ואין שם אהבה". משמע שאפילו מצב "פשרני" הוא ג"כ לרועץ. הראב"ד בסוף "בעלי הנפש" (מהד' מוסד הרב קוק, דף קיט) וכן הרמב"ן באגרת הקודש (מודפס ב"כתבי הרמב"ן", מוסד הרב קוק, ח"ב דף של"ו) הדגישו זאת. ובספר "פלא יועץ" (ערך זווג) כתב שזוהי מהסיבות הראשיות למחלות ילדים ח"ו. וחז"ל בעירובין (ק:) התירו אף להחניף לה קצת בשקר (דומיא דתרנגול) למען מטרה קדושה זו.

יש לנמק את החשיבות שתהא דעת האשה מפויסת, כי בספר ר"מ הציוני על התורה (שנת שי"ט) על פי' ויצא, וכן בביאור הגר"א לספר יצירה (פ"ה מ"ז סוד בין צפון לדרום) בארו מה כוונת חז"ל (מסכת סופרים פ"טז) באומרם כי רובם של מזורים הם פקחים. ההסבר הוא כיון שההורים מזדווגים בחשק ורצון עז, זה משפיע לטובה על הילד הנולד. ובכן הרי גם הורים שהם כשרים יכולים להשיג תועלת משובחת זאת, אילו היו מעוררים את החשק. ע"ע בזה "ספר חסידים", סוף פסקא תק"ט, "טוב שתהנה היא". וכתב על כך שו"ת תורה לשמה (ממחבר "בן איש חי") בסי' ע"ב וכן ס"ח. וזו היא גם סגולה להולדת ילדים, "ישמח אשתו לדבר מצוה" (ב"ב י:).

פרק ד' - אותות ותוצאות של האהבה

חז"ל שבחו "האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו" (יבמות סב:) ויש לבאר כיצד מכבדים? ועוד צריכים להבין כיצד "מכבדה יותר מגופו"? לא מדובר על כבוד הנפש, כי כתוב "גופו". עונה מהרש"א: "להלבישה בגדים מכובדים יותר ממנו, כדאמרינן 'קרי למאניה מכבדותיה'". והנה בבגדי צבעונים היא שמחה, ולכן קונים לה כאלו לפני ג' הרגלים (פסחים קט.).

תכשיטים

יש עוד בזה ענין לקנות לה תכשיטין (או אמתי או מדומה). אמרו במו"ק (ט:) שאפילו היא עומדת ליד הקבר, היא רוצה קישוטין, "בת ששים כבת שש". ועל ההבדל בין תכשיט לנוי כתב "ליקוטי מהרי"ל" "כל דבר הנצרך לגוף ואי אפשר זולתו, על דרך קטא כתונת וסרבל הוי 'תכשיט'. ו'נוי' הוא כל דבר שאפשר זולתו ורק עשוי להתנאות בו" עכ"ל. אבל רש"י כתב (כתובות קז:) "בשמים של אבקת רוכל", כלומר דברי ריח. שמה זה הנאמר במקרא "אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופתי שמני

ושקויי" (הושע ב, ז) ופרשוהו חז"ל "אלא דברים שהאשה משתוקקת עליהו, ומאי ניהו? תכשיטין" (כתובות סה).

אמנם יש להזהיר שתכשיטים אלו מיועדים לכך שהאשה תלבש אותם בתוך ביתה ולא שתלך בהם בחוצות. עזרא תקן שימכרו הרוכלים תכשיטי נשים "כדי שלא יתגנו על בעליהן" (ב"ק פב:). כלומר לבעל ולא לזולת, ולא כמנהג מחוסרי דעת שכך היא יוצאת לשוק (עיין תנחומא, וישלח, ה'). כך לשון רמ"ד וואלי (אסתר דף ר"כ ד"ה ובהגיע תר נערה) "ואין לך דבר המרגיל את האדם לערוה כמו הריח הנודף של האשה המבושמת, כדאמר רבנן על ענין 'וברגליהן תעכסנה' של בנות ציון" (שבת סב:). עכ"ל.

דבר פלא הביא "ארחות חיים" (ר' יונתן מלוניל, הל' כתובות, סי' כ"ז) על מאמר חז"ל (שבת כה:): "מטה נאה ואשה מקושטת לת"ח" שדוקא אשת ת"ח צריכה ליותר קישוטין כי "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו" (סוכה נב). ולכן החמיר אבא חלקיה שאשתו תצא לקראתו ולא יישלש באחרות (תענית כג:). וצריך להעמיד דבריו שאשת ת"ח תתקשט רק בתוך ביתה בלבד (כאמור לעיל בשם תנחומא, וישלח, ה') ואשת אבא חלקיה רק יצאה בדרך הפונה לשדות שם לא מצוים הרבים.

ובספר "בן יהודע" (מהמחבר "בן איש חי") בכיאוורו לשבת (כה:): ביאר מה השבח של נשות ת"ח המתקשטות. כי נשי בעלי-בתים מתקשטות בלאו הכי כל ימות החול וממילא אין לבעליהן הנאה מיוחדת כשיגיע ליל שבת. אבל נשות ת"ח המתלבשות בפשטות כל ימות חול, והת"ח נוהג כסריס (עיין זהר ח"ג דף פב. שנקראו "סריסים"), כאשר בא ליל שבת ויש בלבוש שלהן שינוי, זו הנקראת "טובה". משא"כ אחרים שאין להם רסן כל שאר ימות השבוע לא מרגישים שום הנאה. (ועיי"ש חידושי אגדות למהר"ל).

דיבור של כבוד

יש עוד אופן איך "לכבד" את האשה. (בתחילת ליקוטי מהרי"ל): "מהר"י סגל כשהיה מדבר על אשתו עם אחרים היה אומר בלשון אשכנז 'מיין הויז פרויא' (שהיא לשון יותר מכובדת מן 'וייב') כדאיתא בשבת (ק"ח:): "מימי לא קראתי לאשתי 'אשתי' אלא 'ביתי' " ופירש רש"י שהיא עיקרו של בית. וכשהיה קורא אותה (לבוא אליו) אמר בלשון אשכנז 'הערט איהר ניט?' (ולא אמר סגנון פחות מכובד 'דו') והיה מכבדה בדבריו כאילו מדבר אל רבים (=המנהג שמדברים למכובדים כאילו הם רבים, ולא יחיד בעלמא) מפני שאלמנה נשאה" (וחשש מאד מפני אונאתה) עכ"ל. וכתב על כך "שדי חמד" (מערכת כ' כלל ק"ד) "ובדרך זה נוהגים גם בימינו הספרדים בערי תוגרמה שאין קורין לא את האיש את אשתו בשמה ולא האשה את בעלה בשמו, וכן היה המנהג גם בימי חכמי התלמוד". והנה בשבת (יב:): אשת ר"א קראה לו "מר". שונה מזה כתב רד"ק (בראשית יז, טו) "כי האיש הוא הקורא לאשתו בשמה ולא האשה לאישה... כי אדוניה הוא... וכן אמרה שרה 'אדוני זקן' ולא אמרה 'ואברהם זקן' ". וכן באבות דר' נתן (נו"ב פ"א) קראה חוה לאדם הראשון "רבי". אבל בניגוד לזה מצאנו במדרש (רות רבה, ג') שאשת ר"ש בן חלפתא קראה אותו "שמעון". אבל שמא כי היא היתה חכמה יותר ממנו (כדמוכח שם) ולכן הוא הרשה לה.

ובשו"ת מהר"ם רוטנברג (פראג, סי' פא) כתב שיש יותר חיוב לשמור על כבוד אשתו מאשר כבודו של אדם אחר, כי כאן (יבמות סב:) ציוו חז"ל על כך במפורש. נימוק נוסף כתב מהר"ל ('נתיבות עולם', אהבת ריע, פ"ב) "ובגמרא (ב"מ נט.) לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. פ"י שיהיה נזהר באשתו דוקא כי אשתו מפני שהבעל מושל עליה דמעתה מצויה ביותר... האשה שהיא תחת ממשלת בעלה ועם כל זה היא חשובה בעצמה, אם יש לה אונאה מן בעלה היא נתפעלת (=מתרגשת) ביותר, לכן דמעתה מצויה" עכ"ל.

עולה עמו ואינה יורדת עמו

עוד אמרו על כבוד האשה "עולה עמו ואינה יורדת עמו" (כתובות מח.). כלומר אם היא באה ממשפחה מכובדת (כלכלית) יותר מן המשפחה שלו, בכל זאת עליו לתת לה אותה רמה כלכלית שהיתה רגילה לה לפני נישואיה. ולהיפך, אם היא באה ממשפחה ברמת כלכלה עניה יחסית, והוא ממשפחה מכובדת יותר, איננו יכול לתמוך בה כפי ההרגל שלה מלפני נישואיה, אלא היא עולה לרמת חיים של משפחתו. ויש בזה סוד, עיין ספר השל"ה (ח"ב דף קע"ג ד"ה ויש להבין).

לא להטיל אימה

אין האדם יכול לכבד את אשתו אם איננו עניו, ולכן ציוו חז"ל על כך (תדא"ר י"ג, תדא"ז ד'). לכן הזהירו מאד "לעולם אל יטיל אדם אימה יתרה בתוך ביתו" (גיטין ו:). ועוד אמרו שכאשר מזהיר אותה על קיום המצוות "ובעי למימרינהו בניחותא" (שבת לד.). עצה כללית יעץ לנו "ספר חסידים" (פסקא תרס"ח) הבעל "יחשוב אם היה הוא מסור ביד אחר, איך היה רצונו שיעשו לו, כך יעשה לאותו הנמסר בידו" עכ"ל.

פרק ה' - עצות להנצל מן המכשולים המונעים את האהבה

אפילו כאשר היא אשה רעה

לפעמים נופל בגורלו של אדם אשה רעה שהיא מציקה לו. כתב "פלא יועץ" (ערך אהבת איש ואשה) "ביותר צריך ליזהר גבר שנפל בחלקו אשה קשה. הוא עומד בנסיון גדול וצריך חוזק להתנהג עמה בשלום וריעות לכבוד השכינה, כי הדברים עתיקים (=כלומר ידועים ע"פ סוד). ויתן אל לבו כי בארזים נפלה שלהבת (כלומר ר' חייא, מעשה המובא ביבמות סג סוף ע"א) עד שאמרו 'דיינו שמצילות אותנו מן החטא ומגדלות את בנינו'. וגם יתן אל לבו מאמרם ז"ל שדעתן של נשים קלות... לכן ממנו (הבעל) צריך שיבוא השכל. ואם עוברת על דעתו ומכעיסו, ישמור רוחו לבל יכעוס עמה ואין צריך לומר לבזותה ולקללה... רק בפה רך וחיך מתוק יוכיחנה. ועל כל פנים עול יסבול ויהיה עלוב ויקבל עליו דין שמים בשמחה, כי "מה' אשה לאיש" (מו"ק יח:). ולפי מאמר חז"ל שאמרו שמי שיש לו אשה רעה אינו רואה גיהנם (עירובין מא:) היה ראוי לבקש (לשאת) אשה רעה, אם היה יכול לעמוד בנסיון, לפי חומר דין גיהנם. וכיון שעומד בנסיון (ואינו נכשל לכעוס עליה) לא יירש תרתי גיהנם (בעוה"ז וגם בעוה"ב) אלא יקבל באהבה ויקבל שכר טוב בעמלו. וגם צריך להתחזק לעורר את האהבה, למען לא יהיו בניו 'בני שנואה' (נדרים כ:) ולפום צערא אגרא... " עכ"ל.

ובאמת יש לאותו בעל להתבונן שאם אשתו מציקה לו אין זאת אלא שעוונותיו גרמו לכך. כותב החיד"א (בביאורו לתהלים פרק ל"ח, "יוסף תהלות") "מוסר השכל לאדם שלא מצא מנוח בביתו זו אשתו, ישים אל לבו מקרא (משלי טז, ז) 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו' ואמרו רז"ל: זו אשתו" (ב"ר תחילת נ"ד). אכן נודע לו הדבר שאינו רצוי לפני ה' לכן יפשפש במעשיו דאם היה זך בלי פשע, ה' יברך בשלום" עכ"ל. וכן כתב ב"פתח עינים" (על יבמות דף קט.).

לא להקפיד על נזקי כסף והפסדים

כתב "פלא יועץ" (ערך אהבת איש ואשה): "והגדר למנוע דברי ריבות הוא שלא לדקדק כל כך בהוצאות הבית על כל פרוטה ופרוטה" עכ"ל. וכתב "שדי חמד" (אסיפת דינים, מערכת ה' אות ה'): "וכמו שכתוב במדרש במד"ר ט', על פסוק 'איש איש כי תשטה אשתו' לימדה אותך תורה שתהא וותרן בתוך ביתך. נשפך היין, הוי וותרן 'להנחיל אויבי יש' (משלי ח, כא), וכן (נשפך) שמניך 'ואוצרותיהם אמלא' (שם). נקרע כסותך, 'מלא ה' כל משאלותיך' (תהלים כ, ו). אבל (לעומת זאת) אם שמעת דבר (עון) באשתך, קום כגבר למי שגבר, את הוי גבר (כדי לקנאות ולהזהיר אותה) לכך נאמר "איש איש" עד כאן לשון המדרש. הרי לך בדברי רז"ל דכשאירע איזה היזק והפסד בתוך ביתו לא יקפיד על אשתו ולא יכעוס עליה. אמנם כשהיא עוברת על דת משה וישראל יהא מקפיד עליה" עכ"ל.

וחז"ל אמרו (כתובות פו:) "המושיב את אשתו חנונית... משביעה כל זמן שירצה". ואמרו בגמרא "על פלכה ועל עיסתה" ושם חכמים חולקים וסבורים "אין אדם דר עם נחש בכפיפה" (כלומר שהתנהגות זו מרעילה את האוירה שביניהם) ופירש"י ד"ה שפיר: "דאמרה ליה, הואיל ומשבעת לי על פלכי איני יכולה לסבול קפדנותך" והוסיף רש"י בד"ה הואיל: "וקא דייקת בתראי, אינך אוהב ומאמין אותי, ולא מצינא דאיזור בהדך" (אינני יכולה לדור אתך). נראה מכאן שאין לבעל להיות חשדן יתר על המדה. והחתם סופר (שם, פרק המדיר) כתב שהמפרנס אשתו ע"י שלישי כבר אינו נותן לה בסבר פנים יפות, שזה עצמו חובה כמו עיקר של שיעבודו.

קמצנות בעניני כספים היא אחת מהסיבות הראשיות לחוסר אהבה בבית. "לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה" (ב"מ נט.). ואמנם בדורות האחרונים ב"ה הוטב מאד מצבי רוב בני האדם ויש כבר שפע כסף. אבל לעומת זאת גם "רמת החיים"

ודרישותיה נשתנתה, התוצאות אינן טובות. ה"הפץ חיים" (בסוף ספרו "שמירת הלשון", קונטרס "שפת תמים", פ"ה) מעיר שהנשים דורשות מותרות רבות, מפני קנאתן מהנמצא אצל שכנותיהן ומכרותיהן (והזכיר זאת גם ב"ביאור הלכה" לסי' תקכ"ט). הוא מלמד שזה מלחיץ את הבעל ומפני צעקות אשתו הוא נזקק לשקרים, לרמאות ולכל מיני התנהגויות לא-כשרים כדי לספק את מאוייה. ולכן הטוב הוא שהבעל יסביר לאשתו בנועם שיח מה הן גבולות יכולתו, ושעליהם לחיות תוך מסגרת הנוחה לפי ההכנסה המצומצמת שלהם. ודאי כי כל אחד יכול אם ירצה, להיות "עשיר" ליום אחד ולהזמין מקום בבית מלון המפואר ביותר. אבל ישלם על כך במשכורתו ורווחיו שהרויח משך תקופה ארוכה. יסביר לה האם כדאי הדבר לסבול תקופה כה ארוכה עבור הנאה חולפת של רק יום אחד בלבד? וגם יסביר שהלחץ הנפשי מזיק לבריאותו. עובדא היא שיש בעולם יותר אלמנות מאשר אלמנים (כלומר הבעלים מתים בגיל צעיר יותר). הרופאים מסבירים שמחלות לב, כליות, שבץ מוח, מעיים וכו' מקורם בדאגה מופרזת או ממושכת וכן מן מתח נפשי. כדברי חז"ל: "לא תעיל דויה בלבך, דגברי גיברין קטל דויה" (סנהדרין ק:) ומוהר"ן ברסלב מצא רמז לכך בפסוק "קצר ימים ושבע רוגז" (איוב יד, א) הא בהא תליא.

וכן להיפך, על הבעל להיות גמיש יותר ונוח בהוצאות אשתו (ולחיות חסכוני יותר דוקא בהוצאות עבור עצמו, וכדברי רש"י על תהלים קיא, ה). חז"ל עוררו עוד על כך: "לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא משום אשתו" (ב"מ נט.). רבא השכיל ללמד לבני עירו (שלא היו כולם בני תורה ולכן הצטרך לעוררם לעשות "לא לשם המצוה") באומרו "אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעוררו" (שם). ומכאן שהמדקדק יותר מדאי על אשתו, בשמים חלילה ידקדקו ככה גם אתו.

הנעדר מן ביתו לתקופות ארוכות עוד מן מקלקולי האהבה היא שהבעל נודד למרחקים לתקופות ארוכות (כך העיר "פלא יועץ", ערך: אהבת איש ואשה) וייעץ שמי שנאלץ לכך יקפיד לכתוב הרבה מכתבים הביתה (והוסיף בספרו "יעלזו חסידים" פסקא תק"ע: "בכל יום, אם אפשר". ובזמננו הרי יש טלפון), והוסיף: "הן ישלח איש כפעם בפעם מתנות וחפצים... לשמח את נפש אשתו ולמצוה רבה תחשב, אם מעט ואם הרבה".

התערבות שלילית ע"י קרובי המשפחה עוד מכשול המזיק לאהבה בין איש לאשתו הוא ההתערבות של בני משפחתם (חותן, חותנת, גיסים וגיסות). לכן הוסיף "פלא יועץ": "שלא תגלה (האשה) לאביה ולאמה ואחיה שום דבר מרעתה ודוחקה וצערה, שאש תוקד בקרבם על צרת הבת, ויצאו לקראת נשק ויעשו מריבה עם בעלה... (ואח"כ) תהא שנואה מבעלה, ויוסיף להרע לה על אשר גילתה דברים שבינו לבינה... ויותר טוב שתוכיח אותו היא בעצמה בעת רצון (שיש לה לפעמים) בנועם שיח בחן ובחסד, בודאי עושים פירות יותר".

משום זאת שבני המשפחה מתערבים בפרטי יום-יום של בני הזוג הצעירים (והכל מתוך "כוונות טובות") עדיף שלא יגורו בקרבת מקום. כתב "פלא יועץ" (ערך מחלוקת): "כשתראה עורבים לבנים (כך) תראה ב' אחיות יושבות כאחת בשלום וריעות, ולא עוד אלא שמעוררות מדנים גם בין בעליהן. אי לזאת הפיזור (הוא) הנאה להן והנאה לבעליהן. ולא ישבו אחים יחדיו בבית אחד ולא כלה וחמותה" עכ"ל. וכאשר צריכים תיווך של גורם שלישי, עדיף לקחת זר ולא אחד מבני המשפחה הקרובים.

מעין זה יש מכשול אפשרי כאשר אשה מריבה עם אביו או אמו של הבעל. כתב "ספר חסידים" (פסקא תקס"ג) "מי שיש לו אב או אם בעלי מחלוקת עם אשתו, ואם יאמר הוא לאשתו שתשתוק היא, תהיה במחלוקת עם בעלה, מוטב לשתוק לה. והוסיף: "ולא יתכן לכעוס על אשתו כדי לעשות נחת רוח לאביו ולאמו" (פסקא תקס"ד). לעומת זאת ייעץ פלא יועץ (ערך כבוד אב ואם): "ראוי לו לגעור באשתו ולשתקה בניזיפה ולהפיס דעת אביו ואמו, ואח"כ יפייסנה בסתר בינו לבינה. ובספרו יעלזו חסידים (פסקא תק"ס) כתב שאח"כ יגיד לאשתו שהדיון

עמה, רק שהבעל עשה מין הצגה מחמת חובתו לאביו ולאמו. ולאביו ולאמו יגיד כי כיון שאשתו כגופו לכן הוא מוכרח להצדיק אותה אע"פ שהדין עמהם, ויבקש שימחלו על כבודם כמו שה' מסכים שימחקו את שמו לעמן השלום. ובסיכום, הכל לפי הענין מה טיב ההבנה אצל ההורים ואצל האשה, כך יברר הבעל את דרכו.

הרב שלמה וולבה (בחוברת הדרכה לחתנים, ישיבת באר יעקב, שנת תשל"ו, עמ' 12) כתב: "על דברים שבינו לבין אשתו אין הבן מדבר עם הוריו, וכאשר הוריו מותחים ביקורת על אשתו, הוא עומד לצדה בלי שום הסתייגות... ויש תחום שעליו אין לדבר עם אף אחד מהחברים והידידים ואין לקבל 'עצות טובות' מדודים ודודות. אם זקוקים לעצה, יפנו אל מי שמוחזק כ'בעל עצה' בעינינו אלה. זהו דבר שמקשר מאד (את) בני הזוג זה אל זה, שסומכים אחד על השני שלא יגלו מעניניהם המשותפים לאחר, וסודם המשותף יישמר לחלוטין" עכ"ל.

*

נביא כאן פנינה יקרה, אגרת שכתב ה"חזון איש" זצ"ל לחתן חדש בשנה ראשונה לנישואיו (האגרת לא מופיעה בב' כרכים של "אגרות", ופורסם לראשונה ע"י הרב שלמה וולבה, חוברת הדרכה לחתנים, עמ' 21):

אגרת ה"חזון איש" לחתן צעיר
"נקי וכו' ושמח את אשתו אשר לקח, חובה. כיצד משמחה? טבע שלה להתענג על חינה בעיניו, ואליו עיניה נשואות. עליו להשתדל להראות אהבה וקירוב, בריבוי שיחה וריצוי. ומה שאמרו (חז"ל) אל תרבה (שיחה) וכו' באינו צריך לריצוי מדבר (=מדובר); ולא (כיוונו) בשנה ראשונה, שצריך להשתדלות האחדות, שזה כונת היצירה 'והיו לבשר אחד' (בראשית ב, כד) ואמרו 'שכינה שרויה' (ביניהם, סוטה יז.). ולפעמים התייחסות בכבוד (קר) וחרדת דרך ארץ מראה (על) חסרון קירוב. וצריך להתייחס ביחוס היותר קרוב, אשר יחוס מכובד לא ימצא לו מקום. ובדיחות וקלות יותר אהוב מכובד ראש וחרדת הכבוד. וצריך להתאמץ להתנהג באופן יותר מקורב וביחוס יד ימין לשמאל, שאינו דבר חוציי אלא עצמי... (יש) להודיע ביציאה לאן הולך, ובשובו (להודיע) מה עשה וכיו"ב בדברים קטנים. (ולדבר) בדברי חיזוק לשמח לב. וצריך לבקש רחמים כמו שאמרו 'בכל דרכיך (דעהו) והוא יישר (אורחותיך)' (משלי ג, ו; ברכות סג.)" עכ"ל.

יש להדגיש כאן שהחזון איש מלמד שאופיה של האשה שהיא זקוקה לחוש שהיא מוצאת חן בעיני בעלה. לא רק שגערותיו או קוצר סבלנות מצדו ילמדו אותה את ההיפך, אלא מוטל עליו לבטא בשפתיו את הכרתו במעלותיה, את החן שהיא נושאת בעיניו. הרב לא נרתע מלהזכיר את הצורך של "בדיחות הדעת" ואוירה של עליזות. כן אין זה נחשב "דבורים בטלים" אם הבעל ישתף את אשתו בעניניו "לאן יצא" וכאשר הוא חוזר לשתף אותה ב"מה פעל". וכל הזמן הוא צריך להעיתיר מלים של "חיזוק לשמח הלב".

הרב וולבה בחוברתו הנ"ל מציע עצות יקרות-הערך, נביא מקצתן:

(1) גדר אוהבה כגופו... לחוש את ההרגשות שלה. להשתתף בצערה ולשמוח בשמחתה ולהיות נושא בעול איתה. ולכן באמת "לא יטיל אימה יתרה ויהיה דיבורו עמה בנחת ולא יהיה עצב ולא רגזן" (רמב"ם, הל' אישות פ"טו ה"יט). (בחוברת, דף 5)

(2) ומכבדה יותר מגופו, כיצד? "הבעל קובע את מעמד אשתו בבית. האשה עושה מלאכות הבית בחפץ לב, ואפילו מלאכות פשוטות. אבל היא רוצה להרגיש הרגשה מלכותית בתוך ביתה, ושיש לה מעמד מכובד בעיני בעלה ובעיני ילדיה. אם הבעל מכיר לה טובתה ושם לב למסירותה, אז היא מרגישה את עצמה מכובדת". אם אין הבעל מתעניין כלל במעשיה, וכל מה שהיא עושה הוא מובן מאליו בעיניו, ועוד שמתרגז על כל דבר קטן שאינו לפי רצונו, היא מושפלת בעיניה ומרגישה את עצמה כעוזרת-בית בביתה "וזילותא דאשה קשה מדגברא". יש לשמור על עצמאות מסוימת של עקרת הבית ולתת לה להחליט בעצמה בענינים השונים של הבית, שלא תהיה תלויה לגמרי ותמיד ברצונו וקפידתו. זוהי רעה רבה אם נוטלים מהאשה את כל עצמאותה" (שם, עמ' 5-6).

(3) "האיש צריך לאמץ לעצמו אופן של דיבור קל בדברי תורה, להגיד לאשתו דברים ערבים ומתקבלים, וזוהי הוראת "ודברת בם" על שולחן האכילה. ואשתו צריכה לשמוע ממנו דברי חיזוק ומוסר וביאורים מאירים בתנ"ך ואגדתא... והרבה פעמים מתאכזב בן תורה מהבנת אשתו בדברי תורה שהוא אומר לה. הוא רגיל במחשבות עמוקות וביאורי חז"ל והנה הוא נוכח לראות כי אשתו אינה מעמיקה די הצורך! ומה גם אמירת דברי תורה על השולחן, היא מפסיקה אותו כי נדמה לה שהתינוק בכה וכדומה. זה נוטל ממנו את כל חשקו לשוחח איתה בדברי תורה, ואף נדמה לו כי חבל על דברי תורה יקרים לומר אותם כשאין אשתו מעונינת לשמוע או אינה מתרכזת די הצורך. אולם ידע נאמנה כי גם מה שיגיד לאשתו מבלי שמבינה כל צרכה ומבלי שמתרכזת היטב, דברים רצוים הם ושלום ביתו תלוי בהם, ועליו להמשיך תמיד לומר דברי תורה על שולחנו ולשמח אשתו בהם, ואפילו אם נדמה לו שהוא אומרם לשוא, הלא 'גדול השלום ששם שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו" (במד"ר יא). דברי תורה שהבעל אומר לאשתו אפילו אם נדמה לו שהם לשוא, אינם גרועים משם הויה שנמחה על המים להטיל שלום בין איש לאשתו" (שם, דף 9).

(4) פעמים חושב הבעל (השקדן בלימוד תורה) "שזה סימן לעלייתו בתורה שאינו מוצא זמן לשיחה עם אשתו". אך בוא וראה דברי איש אלוקים הגאון ר' עקיבא איגר שכתב על אשתו "פעמים רבות היה לי משא ומתן עמה בויכוח ביראת ה' עד חצי הלילה" (מכתבי רע"א, סי' קמ"ט).

(5) הרב וולבה מביא בשם הגר"ח ויטאל כי מדותיו של האדם נמדדות אך ורק כפי יחסו לאשתו. "האדם העוסק בגמ"ח עם המון אנשים, מלוח ונותן, מבקר

חולים וכו' ישחק ליום אחרון כי זכויות רבות לו. אבל ידע נאמנה כי ה' בודק איך התנהג עם אשתו, אם גם גמל איתה חסד. ואם הקניט אותה והזניח אותה, בביתו כעס והקפיד עליה, ולא נשא בעול איתה, זה יכריע לו את דינו ולא יזכרו לו מאומה מכל חסדיו שעשה עם אחרים" עכ"ל (שם, דף 10).

(6) עוד הרב וולבה מעיר בענין מי שאינו משתף את אשתו בניהול עניניו הכספיים, ולא מתייעץ איתה על ההוצאות, ועל מי שאין לאשתו שום זכות חתימה על ממונם שבבנקים (דף 11).

עוד כמה עצות בענין השגת "שלוםבית" וזהירות מן מכשולים בזה, הבאנו להלן בשער כ"ג, "שער שלום" סוף מאמר ג'.

פרק ו' - השפעת אדם זר על האהבה

חז"ל תקנו כמה תקנות כדי שגם זרים ישפיעו השפעה חיובית על אהבה זו. אמרו חז"ל (ב"מ פז.) "ויאמרו איה שרה אשתך?" להודיע ששרה אמנו צנועה היתה. יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באוהל היתה אלא כדי לחבבה על בעלה". עוד אמרו שם: "למדך תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניה שלו" (כלומר ישאל את הבעל מה שלום אשתו, כדי לתת לה חשיבות).

ועוד בכתובות (יז.) "מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה (ימי ז' ברכות) כדי לחבבה על בעלה". אמנם בזמננו פוסקים שיש להמנע מכך מחמת הרהור עבירה, אבל הרמ"א (אבע"ז ס"ד) פסק שבתכשיטין שלה מחותר להסתכל. וצ"ע כיצד זה אפשר להסתכל בה ולא בתכשיטיה? ושמה מדובר בעת שהיא מכוסה מהינומא כמבואר בכתובות יז: (רש"י ד"ה קריתא) וכך אפשר להביט בתכשיט ולא בה.

"כיצד מרקדין לפני הכלה? כלה נאה וחסודה" (כתובות טז:) אמנם הביטוי "מרקדין" הוא "מעשה" והמלים "כלה נאה וחסודה" הם אמירה, ומה קשר ביניהם? אלא ע"י שמשבחים אותה בהתלהבות, מגיעים הנוכחים לכדי תגובה מעשית של רקוד.

(ביום הכפורים) הכלה תרחץ פניה עד ל' יום (יומא עג:) וכן למרות שהאשה בנדתה, היא מתקשטת כדי שלא תתגנה על בעלה (שבת סד:).

חז"ל תקנו שאם האשה מוצאת איזה אבידה, הוא קנין של בעלה כדי למנוע איבה (ב"מ יב:) כיון שהוא סבור "הרי כל צרכיה והוצאותיה מוטלים עלי, ולמה לא תשתתף בהגדלת רכושי?"

"מכאן אוליפנא אורח ארעא לאושפיזא למיהב בידא דבעלה. כד נפיק יהב מתנן לאיתתיה... לאסגאה ליה רחימותא בבעלה" (זהר ח"א דף עא.)

"בני, אל תשבח אשתך בפני חברך, פן יבוא לשנאות אשתו או לחשוק באשתך... ואל תשבח עצמך בפני אשתו (של חברך) במדות טובות שיש בך, שמא תבוא למאוס בבעלה ולחשוק בך. בני, כשתכנס לבית חברך ואתה רואה בו דבר מגונה, אל תייסרהו (בדברי מוסר) בפני אשתו" (שבט מוסר, פרק ט"ז).

"לא תחמוד'... אזהרה שלא לייפות עצמו כדי שיישר בעיני אשת רעהו, ויכנס אהבתו ויפיו בלבה" (ספר חסידים, סי' צ"ט).

"מתה אשתו ונשא אשה אחרת, אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין" ופירש"י: "משום חלישות דעת דאשה אחרונה" (מו"ק כא:).

פרק ז' – מה שיש להזהר באהבה זו

שיחה בטלה

ציוו חכמים שהאדם לא ירבה בדברי שיחה עם אשתו. "אל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, קל וחומר לאשת חברו" (אבות, א). הסביר זאת מהר"ל (בביאורו שם) "כי האשה היא יותר חומרית מן האיש, כי האיש נחשב במדריגת הצורה לאשה". כלומר, האשה שקועה בעיני הבית, המזון, המלבוסים, ואפילו בטיפול הפעוטים והעוללים שבבית. לעומת זאת על האיש לטפל בענינים הכללים, אם בתורה ובמצוות, או בדברי יסודות החיים, היחס לציבור והיחס לערכי הנצח. האשה מוצלחת לגבי הענינים המוחשיים, והאיש לגבי המושגים המופשטים. רואים אנו בכל חברה וחברה (אפילו אצל החילונים) שבדרך כלל אין האשה מגעת לתפקידים רמי-מעלה כלל-ציבוריים (למרות שבפקידות הזוטרת בני שני המינים התחילו בשווה). זאת מפני שאין אופי האשה ואורחות חשיבתה מתאימים להתמסרות לצרכי הכלל, והציבור הרחב מרגיש זאת בתוצאות ההחלטות שלהן. וכאשר האיש הפרטי (בביתו) כופף את רמתו המיועדת כדי להתעסק ב"זוטות" ולטפל בעניני ה"יום-יום" של האשה, הוא מפסיד בכך מן ערכו הסגולתי. (ואמנם יש בזמננו הרבה שמוצאים אצל האשה שוויון של "חברותא". ע"פ רוב זה לא מפני שהאשה היא התעלתה להיות דומה לגבר, אלא מפני ההפסד במעלתו של האיש, ושכלו נהיה יותר דומה לשלה, עם כל המשתמע מכך.) מזהיר אותנו מהר"ל (בהמשך דבריו): "ואין זה פחיתות באשה עצמה כלל (כי סוף כל סוף היא המקיימת את הטבע שהטביע בה הקב"ה) רק כי דבר זה מה שהאדם יורד ממדריגתו להיות נמשך אחר האשה ברבוי שיחה, הנה הוא נוטה מהמציאות אל ההעדר, ודבר זה חסרון ורעה אליו כאשר נוטה אדם ממעלתו, הוא מעלת הזכר, אחר דבר שהוא חסר בערך מעלתו (כלומר, לא חסר "בעצם" אלא באופו יחסי אליו) ושבשביל זה לא בא התנא למעט אהבת האיש לאשה, דודאי יש לאהוב אשתו כגופו ומזה איננו מדבר כלל, רק ריבוי שיחה עם האשה שבמה שיש לו רבוי שיחה עם האשה הוא יורד ממעלתו של זכר ונמשך אחר החומר שבו דבק ההעדר" (דף ל"ה בנדפס).

אבל לא מנעו חז"ל כל דיבור עם האשה. המאירי (בפירושו שם) מגדיר "שיחה... דבר שאין בו צורך ועיקר, וכמו שאומרים 'שיחה בטלה', וכן אמרו על תלמידי

חכמים שאף שיחתם צריכה תלמוד (סוכה כא:)... לזאת הכונה הזכיר הנה 'שיחה' להודיע שלא הזהירו לדבר עמה כפי הצורך אם מעט ואם הרבה במה שיש מקום לדבר עם האשה בצרכי הבית בכלליו ובפרטיו ועניני ההוצאות ושאר הדברים, הכל לפי מה שהוא ולפי מה שהיא... אבל הזהיר על הדיבור שאין בו צורך, דברי שלום ודברי הבאי כסיפור המאורעות וכיו"ב ואמר שאם יקרהו לדבר בדרך מקרה, לא ירבה" עכ"ל.

להזהר מן הקיצוניות

ובאמת יש להזהר גם כן מן הקיצוניות הנגדיית. מעשה היה באחד מהפרושים בירושלים בדור שלפנינו, בעת ישב אבלות "שבעה" על אשתו הכה "על חטא" על שנמנע לחלוטין מלדבר איתה אלא במשפטים קצובים של ב' מלים או ג', ורק בדברים הנחוצים ביותר. הוא נזכר כמה היא סבלה מן השקט הממושך והשיעמום, וכמה מן חוסר השיתופיות אתו, ודאג שעל זה הוא עתיד לתת את הדין. והנה הר"ש וולבה ב"אגרת לחתן" (חוברת הדרכה) מביא אגרת החזון איש שיעץ לחתן שאחרי נישואיו אין להחזיק איתה סבר פנים של רציניות יתרה אלא להשרות בבית אוירה של עליזות מסוימת שבזאת מראים ידידות. וגם כאן נמליץ דברי "פלא יועץ" "האמצע משובח".

מפני השתקעות יותר מדאי, תיקן עזרא "טבילת בעלי קריין" (וזאת כולל גם ריבוי קיום יחסים שבהיתר). "הוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בדברי תורה, בין בקריאת שמע ובתפלה, עד שיטבול, כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהם כתרנגולין. ואח"כ בטלו אותה תקנה והעמידו הדבר על הדין" (שו"ע או"ח סי' פ"ח). הוסיף "משנה ברורה" (ס"ק ג-ד) "שהיתה גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, ובטלוא משום ביטול תורה וביטול פריה ורביה. ומכל מקום יש אנשי מעשה שנוהגין תקנה זו".

ויש להעיר פה שהקושי בטבילה זו בימים ההם היה מפני הקור (אז לא חממו את המקוואות) וגם היו צריכים ללכת ברגליהם למרחקים עד שהגיעו לנהר; ונוכל לתאר לעצמנו את הבעיות הכרוכות בכך בעונת החורף. יש מנהג כמה עדות היום שהם נוהגים לטבול יום יום (מאז גיל בר מצוה). העירו שמנהג זה מקלקל למעשה את התועלת של תקנת עזרא. הכוונה אז היתה שמחמת הטורח שבטבילה יחשוב הבעל פעמיים לפני שמזדקק לאשתו ואפשר שידחה הדבר עד לשבת. אבל מי שבלאו הכי הוא טובל יום ביומו, בין נזדקק לה או לא נזדקק, וכי מה ישמש לו כעת כמונע? האנשים הללו הפסידו את עיקר המטרה של עזרא ואחזו בטפל. חוץ מזה ויש לזכור דברי אדמו"ר "בני יששכר" בהגהותיו לספר "סור מרע ועשה טוב", "ס"ק מ"ה) "אבל אין מכל זה ראייה להצריך טבילה שלא בעת המצטרך לטהרת קרי... דלפעמים הוא מתרמית היצר לבלבלו... (ויש) לטהר את גופו בכל זמן ועידן אבל לא בשגעון" עכ"ל. עוד בנושא זה יש להזכיר שהמפריזים בהזדקקות (שלא במצבים שהאשה דורשת זאת - עירובין ק:; מזיקים לבריאותם ואף מתים לפני הזמן שהקציב להם הקב"ה (רמב"ם, הל' דעות, פ"ד ה"ט).

נזק נוסף באהבה המופרזת

אמרו חז"ל: "כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם" (ב"מ נט.). חז"ל שם חילקו בין עצה בעניני הבית או בעניני העולם (שאז העצה משובחת) או בעניני תורה ומצוות (שיש לנהוג אז זהירות). ההסבר לכך הוא כיון שהיא לא נצטוה בתורה (רמב"ם, הל' תלמוד תורה פ"א ה"ג) מניין תהיה לה דעה נכונה כיצד לייעץ? ואעפ"כ תמיד יש לזכור "אין למדין מן הכללות, אפילו במקום שנאמר בהם 'חוץ' (עירובין כז.). מצאנו שיש לפעמים אשת חיל שהיא נבונה יותר מן בעלה (תנחומא, תזריע ס"ק ו', וכן בבמד"ר י"ח אשתו של און בן פלת, וכן במדרש רות רבה ג', אשתו של ר' שבח. וכן בתענית כה. אשת ר"ח בן דוסא.)

ועוד יש להזהר שמא מפני גודל האהבה הבעל לא יוכיח את אשתו כשיראה דבר הצריך לתיקון. "כל אהבה שאין בה תוכחה, אינה אהבה" (ב"ר נ"ד). הסביר זאת ספר החינוך (רלט, ס"ק ד') שהשותק עובר על "לא תעמוד על דם רעך" כי לבסוף יענש העובר עבירה, והרואה זאת מראש ושתק, יענש על שגרם לכך. מפני מה הבעל שותק? או מפני שאיננו מאמין כל כך בעניני שכר ועונש. או שהוא מחניף לה כי רוצה ממנה איזה תועלת, וחושש שיפסיד אם יעיר לה. אבל "פלא יועץ" (ערך אהבה) הדריך: "עיקר האהבה היא אהבת הנפש".

ישנה עוד תופעה שלילית, שהבעל מצדיק את אשתו כאשר היא מריבה עם אחרים או אחרות. כתב "ספר חסידים" (פסקא תק"ו) "לכן אם רואה איש שאשתו מריבה ואינו יכול למחות בידה, וגם ירא ממנה שלא תעשה לו רעה, מוטב שישתוק ולא יכריע את אשתו לפני (אנשי) העולם לכף זכות, אלא שלא בפני אשתו יאמר (להם) אני צעור (=מצטער) במה שאשתי עושה" עכ"ל. ונ"ל שגם בזאת יקיים דברי חז"ל: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז.). כלומר יראה לאשתו קצת מזה וגם קצת מזה, להדריך אותה בנועם שיח שאם תתגר מריבה באחרות, סוף שאף הן ימצאו מקום לגמול לה כמעשיה, ואין לה לזלזל בחשש שהרע יחזור אליה.

פרק ח' - נגד המזלזלים באהבת האשה

כתב "ספר הברית" (ח"ב, אהבת ריעים, פ"טו) "יש אנשים אשר ישמרו עצמם מעשות רע לכל אדם ויאהבו ויכבדו אותו, אבל ישנאו את נשותיהם (של עצמם) ויבזו אותן ואומרים ש'אין בזה עון כי אני בעל האשה, ואשתי כגופי, ואין אני מצער לשום אדם חוץ ממני'. ולא יבינו כי גדול עונם מנשוא יותר מאם עשו לאדם אחר. כי למה יגרעו הנשים מהיות בכלל 'לא תשנא את אחיך בלבבך' ובכלל 'ואהבת לרעך כמוך' ואסור לצער את אשתו ב(אונאת) דברים...

למנוע את הגירושין

יש אומרים: 'הן אשלח את אשתי ויצאה והיתה לאיש אחר ולא אשוב אליה עוד'. ולא בדעת ידבר, כי לא אמרה תורה 'וכתב לה ספר כריתות' אלא 'אם מצא בה ערות דבר' (דברים כד, א) אבל בזולת זה, רע בעיני ה' דבר הגירושין 'כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה והיא חברתך ואשת בריתך'

(מלאכי ב, יד) 'כי שנא שלח' (ב, טז) שנאוי המשלח. ומה דפסקין כבית הלל (גיטין צ). לא אמרו אלא בזיווג שני, ולא בזיווג ראשון כמבואר בשו"ע (אבעה"ז סי' קי"ט ועיי"ש ערוך השולחן ס"ק ה-ו) והיה אם תבין אל מה הדבר הדומה ענין האיש והאשה, אז תבין גודל הפגם הזה העומד ברומו של עולם במקום קדוש ונורא שמו 'כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו' (ישעיה נד, ה) ושכינת אל היא אשת חיל אשה יראת ה'. ונרגן מפריד אלוף ח"ו בעת הגירושין, והמשכיל יבין וידמע..."

האריך בזה ר' ירוחם ממיר ("דעת תורה" לדברים ח"ב דף י"ג) שחז"ל אמרו שהמוצא באשתו דבר ערוה חייב לגרשה "כי ענין מצות הגירושין באמת היא כענין כל מקום שצריכים להתרחק מחבר רע... והחידוש הוא כאן באשתו אשר הוא אוהב אותה, ואעפ"כ לא ימנע אותו כלום מלהתרחק מן (השפעה) רע... ברח לך מן הרע ולא תעמוד בנסיון... (וממשיך לבאר:) 'בעולם' (של מחוסרי חכמה) מתגרשים איש מן אשה מפני ריב ומחלוקת (=ולא מחמת דבר ערוה או חטא אחר). ומפני מה הם אמנם מריבים זא"ז? מפני שהם כעסנים גדולים. אולם זה נהפוך הוא, במצב זה ודאי אסורים להתגרש, ואם אפילו אלף פעמים ככה יכעס, אין היתר להתגרש. יגברו (=יתגברו) על מדותיהם ויכבשום, ויהיה שלום ביניהם. (אדרבה) כי מצות הגירושין היא דוקא כשהם במנוחה והשקט (=מתוך שיקול דעת מחושב). וזהו קידוש השם שבענין, שלמרות אהבתם וקרבתם (זל"ז) אבל הרי (הוא) רואה בה דבר רע, הנה הרחק מן הכיעור והדומה לו, והיא מצוה ודאי" עכ"ל.

פרק ט' – אהבת האשה לבעלה

באופן טבעי כל אשה אוהבת את בעלה אהבת נפש, כי הרי משום כך (בתחילת חייהם המשותפים יחד) הסכימה להנשא לו. אבל משום מה, מפני סיבות שונות אהבה זו מתקררת, ולפעמים אף מופסקת (בתחילה לקצב זמן קצר, ואצל כמה זו מופסקת לתקופות ההולכות ומתארכות). מה הנסיון שבדבר?

היחס הראוי בו תנהג האשה לבעל שהוא מחוסר מוסר מסביר "פלא יועץ" (ערך: אהבת איש ואשה, ד"ה והנה אשה) "והנה אשה אשר בחיק ירא אלקים תנתן, ומה גם אם תמצא תורה וגדולה, ודאי פשיטא שתכבדנו ותאהבהו אהבה עזה. אמנם ביותר צריך לזרז לאשה שנפלה בחיקה איש קשה במדותיו ובדעותיו, נבזה וחדל אישים חסר כל טוב. לא משום זה יקל כבודו בעיניה ותיבז לו בלבה ח"ו... כי דבר המלך מלכו של עולם עליה, ומה לה בהדי כבשי דרחמנא (=מה היא מבינה בגזירותיו של הקב"ה? הביטוי ע"פ ברכות י). כי אלקים מושיב יחידיים ביתה והוא המזווג זיווגים... ואמרו רז"ל 'אין לך אשה כשרה בנשים אלא מי שעושה רצון בעלה' (ונפסק בשו"ע אבהע"ז סי' ס"ט)...

ויש נשים חסרות מדע שעושות מריבה עם בעליהן על צרכי הבית שאינו מביא, והיא שטות גדולה. ממה נפשך. אם הבעל עני ואין ידו משגת, דיו צערו ודחקו ובושתו. וצריכה האשה להיות בעלת שכל ולא תוסיף צער על צערו. אלא אדרבה

תנחמהו בנועם שיח שפתותיה ותאמר לו 'אל תצטער על חסרון כיס, כי לא יזנח לעולם ה', ויבואו ימים (טובים) אשר יש להם חפץ ונשבע לחם ונהיה טובים... ואם הרחיב ה' את גבול בעלה ואעפ"כ הוא מקמץ בצרכי הבית או מאחר להביאם... מה אכפת לה? את אשר הביא תתן לפניו (כלומר יקבל לפי ההכנות שהכין לעצמו)... ואם על המלבוש ותכשיטין ותענוגות בני אדם היא עושה מריבה, גם זה הבל ורעות רוח, כי 'טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב' (משלי יז, א) (=כלומר, אפילו אם היא תשיג אותם בגדים וחפצי ערך שנפשה חושקת ושבאמת יש ביכולתו של הבעל לרכוש לה, אבל אם תשיג ע"י "נדנודים" ואוירה של מתח בבית, צער והאשמות הדדיות, יצא שכרה בהפסדה)...

לא להגיב לבעל שהוא מציק בדיבורים וכן צריכה האשה לחוש כשבעלה כועס עליה על לא דבר, שמא היה לו שום צער בשוק, ומרוב שיחו וכעסו דיבר (איתה)... וזה כלל גדול, כי יהיה ריב בית איש ואשתו והאחד פער פיו לבלי חק, יתגבר (זה שכנגד) לא להשיב דבר בעת הכעס מטוב ועד רע, אלא להמתין עד יעבור זעם. ואחר עבור יום או יומיים אז יוכיח בשלום ובמישור ובלשון רכה 'מדוע עשית ככה? מה פשעי ומה חטאתי שכעסת עלי על לא חמס בכפי? הייטב בעיני ה'? כמו שאמרו חז"ל שהעולם מתקיים בזכות מי שבולם פיו בשעת מריבה (חולין פט). כי בזה תהיה המחלוקת עקר (=לא מולידה פירות, כמנהג הנמשכים לויכוחים שוב ושוב)....

אין לאשה לגלות את מצוקתה לבני משפחתה ואשה אשר נפלה בגורלה איש רע ובליעל המקלל וכו' תקבל עליה דין שמים... לכפר על נפשה, כי טוב שכרה לעוה"ב (עיין תומר דבורה, לרמ"ק, סוף פרק שני, ד"ה הג' שיחשוב על עונותיו)... ואשה משכלת לא תגלה רעת בעלה לבריות... וכל שכן שלא תגלה לאביה ולאמה ולאחיה. כי מה בצע לה בצער שלהם... ועוד שאש תוקד בקרבם על צרת הבת ויצאו לריב עם בעלה, ועוד הבעל יוסיף לה שנאה על שגילתה דברים שבינו לבינה... ויותר טוב שהיא תוכיח אותו בעת רצון בנועם שיח כמ"ש 'ולשון רכה תשבר גרם' (משלי כה, טו) עכ"ל ספר "פלא יועץ". ואמנם אין כלל שאין לו "יוצא מן הכלל" ("אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו 'חוץ' - עירובין כז.). חז"ל הורו שבמקרים קשים במיוחד יש זכות לאשה לפנות לבית דין והם יכופו את הבעל לתת לה גט (עיין שו"ע אבהע"ז סי' קנ"ד סעיף ג' ברמ"א). יתרה מזאת כתב הרמב"ם בהל"א אישות פ"ד ה"ח בענין אשה הטוענת "מאסתיהו" שכופין את הבעל לגרשה "לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנא לה" והכל תלוי בדעת בית דין. וזה ודאי שאם הבעל מכה אותה או מצערה בדברים, יש רשות לבית דין להעניש אותה, ועליה לפנות לבית הדין.

לא בכל מצב ומצב שייך ליישם עצותיו הנ"ל של "פלא יועץ" ולא כל אשה מסוגלת באותם כוחות נפש המוסריים והטהורים להיות "נעלבת ואינה עולבת". וגם רובן לא יוכלו להמנע מתגובה רק מחמת אותן רעיונות קודש שהבאנו לעיל (בענין "אהבת איש לאשתו") כיצד האיש והאשה הם דוגמא של היחס בין ה' וישראל אשר "באתערותא דלתתא אשתכח (פועלת) אתעוררותא דעילא" (זהר

ח"א דף פח.). מי שאין כל אורחות חייה בנוים על מצע קודש של אורה כזו, לא תוכל לעורר זאת בעתות המצוקה. אלא ישנן מחשבות פשוטות יותר שעליה לחשוב כאשר היא נתקלת בתופעות של גסות רוח מצד בעלה, כדלהלן.

(1) ראשית, יש לה לדון אותו לכף זכות. בעצם הוא איננו מתכוין בדיבוריו לפגוע באשתו, אלא זהו רק אופן מסוים של הקלת לחצי נפשו הנמצאת במצוקה כללית כל הזמן. אדם שהוא בעצם גאותן אבל בכל זאת סובל בזיונות מהסובבים אותו, "מתפרק" כאשר הוא בא חזרה לביתו. בעצם הוא אדם "חולה נפש", ור' ישראל סלנטר תיאר כך את המצב של רוב האוכלוסיה שלא למדו דברי מוסר. הפסוק אומר: "ועיר (=חמור קטן) פרא אדם יולד" (איוב יא, יב). העיר החזון איש ("אמונה ובטחון", פ"ד פסקא א') "בלי כל השתדלות ישתלם האדם במדות הרעות כולן. (הוא) יהיה כעסן מצוין (=לגמרי), נוקם מצוין, גאה מצוין וכן הלאה, לא יחסר לו מכל המדות הרעות שמנו חכמים מאומה". כלומר באופן טבעי האדם הוא "מושחת" ואם לא יטפח את החינוך העצמי וטרחת המוסר, הוא נשאר כפי טבעו הילדותי "איגואיסט" ("אנוכיי") ומציק לאחרים. כיון שכן, על האשה הנבונה להכיר שהבעל הוא "בסך הכל" מסכן, ושמה דוקא מדת האמהות אשר כל אשה חוננה בה באופן אינסטינקטיבי, תבוא תכונה זו לעזור לה לטפל בבעיות ה"תינוקית" של בעלה הסובל. החזון איש (לאו"ח סי' נ"ו סוף ס"ק ד' דף 163) כותב: "מדרך התורה להחזיק שלום עם כל אדם ולהעביר על המדה... וכשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע (לו) מתוך חולי נפש המשכלת וחסר משקל המדות. ואין בין בליעל למטורף הדעת, ולא כלום" עכ"ל. במלים אחרות, על האשה להכיר שאין הבעל "מתקיף" אותה בדיבוריו מחמת ששונא אותה, אלא מפני שיש בלבו בעיה אנושית מכאיבה, בעיה שהיא כללית לו מכל הסובבים אותו. ע"פ רוב זה מחמת תסביך ורגש נחיתות. מי שהוא גאותן ואיננו מקבל יחס של כבוד, "ההגנה הטובה ביותר (בעיניו) היא ההתקפה" ולכן הוא רומס כבודם של אחרים. כאשר האשה מבינה זאת היא מתמלאת עליו רגש של חמלה, ואז יש לה חוסן וכח להבליג ואף לא להתייחס כלום לדברי בלע שמטיח נגדה. כאשר לא תענה לו על הבליג, ממילא הוא יפסיק מהטרטורים. כך אמרו (סנהדרין ז). "טוביה דשמע ואדיש, חלפיה בישתיה מאה" כלומר השומע בזיונו ושותק, ניצול ממילא מן עוד מאה בזיונות צפויות מהעימותים הצפויים. וכתב ספר של"ה (שער האותיות, סוף אות ר') "אמר החכם, מעולם לא חרפני אדם יותר מפעם אחת. כי בפעם הראשונה אסבול חרפתו (ולא אענה לו) ולא יחרפני שנית".

ועצה טובה כתב ר' שפטיל, בנו של מחבר של"ה, בצוואתו לבנותיו (מודפס בספר "יש נוחלין" ס"ק י"ד): "אם יתכעסו בעליכן, תלכו חוצה (מהבית). ולאחר שיכלה זמן הכעס תוכיחו לבעליכן על זה".

אשה הגורמת לנפילותיו הרוחניות של בעלה
(2) עצה שניה יש לאשה, כיצד לעורר את האהבה, היא שתתבונן מה חלקה היא בתגובותיו הנזעמות של בעלה. לפעמים האשה היא "טרדנית", כלומר מציקה לבעל ע"י הערות חוזרות ונשנות. בין בעיני תורה ובין בעיני דעלמא

"כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע" (יבמות סה:). כאשר מעירים לאדם השני הערה מסוימת, בין בעניני נקיון ובין בעניני כסף וכדומה, אם הוא דוחה בזעם את הטפת המוסר, פטורים מלהמשיך במוסר כיון שהוא נוזף במדבר (משנ"ב בסי' תר"ח ס"ק י"א). אדרבה אם ימשיכו להטריד אותו יהפך ל"מזיד" ושמא אף "להכעיס". לא מועילים כלום כשחוזרים שוב ושוב על אותה התביעה. הרבה פעמים האשה עצמה אשמה בתגובתו הנזעמת של בעלה מחמת חוסר תבונה וחוסר שיקול הדעת באופן שהיא מבקרת עליו ביקורת (א) בנוכחות של אחרים זרים (ב) בנוכחות של הצאצאים שלהם (ג) או מחמת סגנון דיבוריה אליו (ד) או עצם החזרות הנשנות שוב ושוב. ולכן כאשר האשה תכיר מה הוא חלקה בכל המריבה, תתרחק מהשנאה, והאהבה הבסיסית והשרשית תחזור על כנה.

בספר "מנורת המאור" (נר ג' ח"ד פ"ב) מביא מהמדרש "שצוותה חכמה אחת לבתה וכו' בתי, עמדי לפניו כלפני מלך ותשרתהו. ואם תהיי לו לאמה הוא יהיה לך לעבד ויכבדך כגבירה. (אבל) ואם תתגדלי עליו, הוא יהיה לך לאדון בעל כרחך" עכ"ל. ואזן קשבת יכולה לשמוע פעולה זו ותגובה זו בדברי הרמב"ם (הל' אישות, פרק ט"ו ה"ט ה"כ) "ציוו חכמים שיהא האדם מכבד את אשתו יותר מגופו... וכן ציוו על האשה שתהיה מכבדת בעלה יותר מדאי". כלומר יש כאן יחס גומלין.

ההתעוררות של מדת הכרת טובה

(3) עוד עצה בהשגת האהבה לבעל, למרות שהוא לפעמים "טיפוס קשה", היא ההתבוננות שהרי ממנו באו לה הילדים שלה. גם האשה זקוקה לבנים כי למרות שלא נצטוה במצוה זו של פריה ורביה, היא מעוניינת ב"חוטרא לידה ומרה לקבורה" (יבמות סה:): ומפרש רש"י: "עץ שתשען עליו לעת זקנתה", כלומר האשה קבלה תועלת גדולה מן בעלה.

(4) נוסף על כך (קבלה תועלת נוספת) שהקב"ה הטביע בכל אשה סיפוק חווייתי במה שמטפלת בצאצאיה ("חוש האימהות"). הרי הטובה הגדולה הזאת באה לה רק ע"י בעלה, ולכן היא מתמלאת רגש "הכרת טובה" אליו; "ועל כל פשעים תכסה אהבה" (משלי י, יב).

(5) עוד עצה היא שתזכור האשה כמה שעות טובות ויפות היו להם ביחד. אמנם לפי דעתה היא סבלה ממנו כמה רגעים קשים, אבל אין להכחיש שהיו גם הרבה תקופות נעימות, ושמא הם היו בכמות יותר מאשר הרעות. ולכן אין לפנות לרגשי שטנה שיצה"ר מפתח בה, אלא לנהוג ע"פ השכל.

(6) עוד יש לאשה לעורר בקרבה "הכרת טובה" על שהוא זן ומפרנס אותה, וכל צרכיה הכספיים והיומ-יומיים עליו. נוסף על כך שיש לה מעמד מכובד בחברה במה שהיא עקרת בית. ידוע שהאשה כאשר היא גלמודה ללא בעל וללא ילדים, מרגישה את עצמה ללא נקודת אחיזה בחברה. היא ממילא מנותקת בזאת מן חברתן של הרבה נשים אחרות אשר להן יש בעלים ולכן יש מניעה מלבקר אצלן, ואף הן לא יבקרו אצלה וכיו"ב תוצאות שונות עגומות ממה שהיא בודדה.

חז"ל ידעו תכונת נפשה של האשה ואמרו "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" (יבמות קיח:). ואמר אביי שאפילו מי שיש לה בעל שהוא גוי "כנמלה", היא נותנת הכסא שהיא יושבת עליו בחברת החשובות. ורב פפא אמר שאפילו יש לבעלה מקצוע שהוא מאוס "תיקרי בסיפי בבא ותיתיב" כלומר קוראת לו לשבת אצלה בכניסה לבית למען יראו אחרות ויכבדוה. ורב אשי אמר יותר מזה, אפילו בעל שיש בו איזה פסול משפחה, האשה מתכבדת בו ומוותרת על פינוק המזונות (יבמות קיח:). תמיד יש להתחנך שבמקום לראות ש"הכוס היא חצי ריקה" באמת "הכוס היא חצי מלאה".

(7) מובן מאליו שאשה שזכתה כי בעלה הוא בן-תורה תשמח ותגיל בחלקה הטוב. ברור לכל כי בלי הלימוד בספרו של הקב"ה ("התורה") אין שום אפשרות לדעת כיצד לעבוד אותו, ובלי תורה אין להאדם צורת "אדם" בכלל (וכדברי הרמב"ם במו"נ ח"ב פ"לו, וח"ג פ"נא). למרות שיש לבעל המסוים הזה חסרונות וליקויים, אבל סוף כל סוף הם חיים ע"פ הנחיות התורה והולכים מחיל אל חיל. ואף גם "הנפילות" המצערות שהם מנת חלקו מפעם לפעם, הם דוקא מפני שיצרו הרע מתגרה בו יותר מאחרים (עיין סוכה נב.). עוד יש לימוד זכות עליו (תענית ד. רש"י ד"ה "אורייתא מרתחא ליה") והוא פסוק מפורש "כי ברוב חכמה רוב כעס" (קהלת א, יח). אמנם הוא חייב להתגבר על יצרו, אבל חסרונו בא דוקא מחמת מעלתו. האשה צריכה להשתמש בטיעון זה כדי לגשר ביניהם. ובספר "החפץ חיים" שכתב הרב משה ישר (ח"ג עמ' תתנ"ה-ז) מובא שאשתו של הגאון ר' ברוך בר לייבוויץ (ראש ישיבת קמניץ) הלכה אל החפץ חיים להתלונן על בעלה שמזניח את בריאותו וכיו"ב. כאשר היא הגיעה לישיבתו ברדין הוא היה אז באמצע שיעור עם תלמידיו. כאשר ראה אותה הוא קם על רגליו כדין כבוד של "אשת חבר כחבר" (שבועות ל: ועיין ברכי יוסף לחו"מ י"ז ס"ק ה') ובעקבות רבם קמו כמו כן כל התלמידים. כאשר האשה ראתה את הכבוד המפתיע שקבלה מחמת כבוד בעלה, נסתתמו כל טענותיה. ויש ללמוד מזה שכך הוא גם לעתיד לבוא, בעולם הנשמות תזכה אשת ת"ח לכבוד הנפלא ביותר. בהתבוננות במעלה רוחנית שתזכה לכך בעקבות התברותה לבעלה, יתגמדו הטענות נגדו.

(8) האמת הפסיכולוגית היא שמחסלים את האיבה ע"י שמשפיעים בתגובה של "אהבה". שלמה היה החכם מכל אדם וייעץ "אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים, כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך" (משלי כה, כא-כב). פי' ר"י קמחי (מובא ב"דעת מקרא") "מבושתו ישרף ולא ירע לך עוד, ויתנחם מאשר עבר". באמת כך פירשו חז"ל (סוכה נב.). "אל תקרי ישלם לך, אלא ישלימנו לך". אמנם הם דברו בנמשל שמדובר ביצר הרע, אבל ודאי כך הוא גם בפשוטו של מקרא, בשונא שהוא בשר ודם ה' ישלימנו לך. נוסף על כך ביאר מהר"ל ("אור חדש" על אסתר ה, ד, דף קס"ד בנדפס) שכאשר הסובל מאכיל ומשקה את המציק לו, יש בזאת "סגולה" כיצד להכניעו עיי"ש.

פרק עשירי - אותות האהבה של אשה לבעלה

כתב ספר של"ה (שער האותיות, דרך ארץ): "בעת כעסו, תישבהו. בעת צרתו, תשיחהו. בעת רעתו, תנחמהו. ואפילו יהיה לה דאגה, תסתירנה כדי שלא יתעצב... ויהיו בגדיה בכל עת נקיים. תכבד אביו ומשפחתו ואפילו (אם) הם בזוים. ותהיה שמחה במתנתו ואפילו (שהיא) מעוטה. תתפלל בכל יום על בעלה שיצליח במעשה ידיו" עכ"ל.

והוסיף "שבט מוסר" (פרק כ"ד): "שלא תהיה אשה עצלנית... לבטל הנקיות מן הבית... כי אף שיש מלבושים וכלים בבית, כיון שמחמת עצלות הם מלוכלכים וקרועים, כמלבושי וכלי העניים דומים. והאיש הנכנס לבית, אע"פ שיבוא שמח מן השוק, בראותו עיפוש טומאת הבית בכמה מיני מכשולים, בכל זוית קדרות מפוחמות שנשארו שם מבישול הלילה, זה מביאו לחמוד בית חברו המנוקה מכל מכשול ומכל סרחון" עכ"ל.